

På sporet af praktisk professionskundskab

I artiklen stilles to vidensformer op overfor hinanden: viden om “hvad der virker” og “viden om hvordan man får det til at fungere”. Mens dem der leder efter viden om hvad der virker tager afsæt i “at vi ikke ved noget”, så tager dem der søger praktisk professionskundskab afsæt i, at der er en viden i praksis der kan forfines og gøres til genstand for yderligere overvejelser. Der peges på principielle begrænsninger i værdien af viden om hvad der virker, og der peges på en fremgangsmåde der kan anvendes hvis man vil udvikle den praktiske professionskundskab.

Af Jan Jaap Rothuizen

Introduktion

Der er for tiden stor efterspørgsel efter en viden om “hvad der virker” når det gælder døgninstitutionsanbringelser, misbrugsbehandling, indsatsen i forhold til unge kriminelle, ja stort set alle de indsatser der kan betegnes som sociale eller socialpædagogiske. Socialministeriet sponsorerer udgivelse af et metodemagasin (se www.metodemagasinet.dk), ligesom der af SATS-midler betales for et institut, der organiserer en konference der ligefrem hedder “Hvad virker” (se www.sfi.dk/sw16511.asp). Der lanceres et strategisk forskningsprogram for velfærdsforskning til en værdi af 100 mio. kr. over fire år “til empirisk

og praktisk orienteret forskning i effekten af velfærdsindsatser”. Socialpædagogernes Landsforbund udgiver “Pædagogisk resultatmåling”, og amter og en stor kommune går sammen om at implementere og promovere den evidensbaserede Multi Systemiske Terapi (www.mst-danmark.dk). Efterspørgslen og dyrkelsen af viden, som socialpædagogisk og socialt arbejde kan designes ud fra, er et svar på den klagesang, som dem der efterspørger denne viden synger, og som har følgende strofe som refræn: “vi mangler viden, vi famler i blinde, det er sandt, vi ved ikke noget”. Benny Lihme har i tre kronikker (se www.vildelaereprocesser.dk) anlagt en kritisk vinkel på både klagesangen og

svaret.

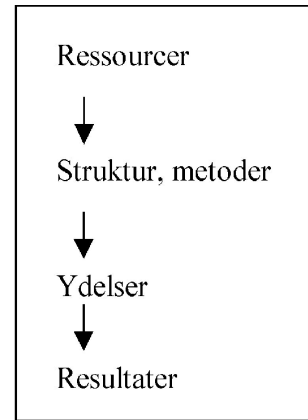
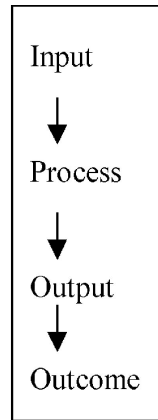
Vidensbasering er et mantra, og modellen for denne vidensbasering stammer fra forskning der omsætter naturvidenskabelig viden til teknik. Jeg vil i det følgende først vise at den model ikke er gyldig i forhold til hjælp der, som serviceloven siger, tilrettelægges ud fra den enkelte persons behov og forudsætninger og i samarbejde med den enkelte (Lov om social Service, § 1 stk 3).

Herefter vil jeg omformulere spørgsmålet “hvad virker” til “hvordan kan man få det til at fungere”, og derved sætte fokus på det, man kan kalde *praktisk professionskundskab*.

En alliance mellem planlægning, markedsorientering og evaluering

Socialpædagogisk arbejde foregår altid i et samspil: én gør noget, det berører en anden, der også gør noget, og det er altid spændende, hvordan disse handlinger koordineres, og hvad det fører til. Ønsket om at formindske spændingen og om at gøre processen mere forudsigelig, har ført til at man i forvaltningssprog ikke længere taler om handlinger, men om ydelser, behov og mål. Handlings- og udviklingsprocessen forstås som en produktionsproces hvori (økonomiske) ressourcer omsættes til organisationer med strukturer og metoder, som igen omsættes til ydelser der giver resultater. Modellen er kendt i både en engelsk og en dansk version, og kan bruges såvel til planlægning som til forskning (indsats- og resultatmåling, evidensbasering) og evaluering.

Den indbyggede opgave i modellen er, hvordan man gør vejen mellem input og outcome så kort som mulig: hvilke strukturer, metoder og ydelser er mest effektive, hvordan er det optimale forhold mellem ressourcer og resultater, hvilke kvalitetsparametre angående ydelser gælder ved brug

af en bestemt mængde ressourcer, og så videre. Ser man verden, herunder samspillet mellem socialpædagoger og brugere, ved hjælp af disse begreber, så ser den egentlig enkel ud, og man vil sikkert undre sig over, at man ikke for længst har fundet ud af at stille virkeligheden op som en matematisk ligning.

Kan man specificere ydelser og resultater, så kan man oversætte ydelser til “udbud af serviceydelser” og resultater til “efterspørgsel af serviceydelser”, og på den måde er modellen ikke kun brugbar i en traditionel forvaltnings- og styringskontekst, men også i en markedsorienteret kontekst. Ved at sætte modellen ind i en markedsorienteret kontekst definerer man brugeren som en forbruger, det vil sige, som en person der selv disponerer over sit forbrug. Relationen mellem bruger og ydelse bliver herefter en kontraktrelation. Brugeren ses således ikke som en der, ligesom i en planøkonomi, underlægges fremmedstyring, men én der aktivt udøver valg og på den måde er selvbestemmende. Igennem denne række af omdefineringer bliver en model der oprindeligt var designet til styring og effektivisering af produktionsprocesser forvandlet til en model hvori brugeren kan hyldes som et frit individ der har indflydelse gennem sine valg. I regeringens socialpolitiske redegørelse 2002 kommer denne tankegang eksempelvis klart til

udtryk.

Skulle man komme lidt malurt i bægeret, så kan der nævnes tre indvendinger. For det første er det tvivlagtig om brugerens frie valg af resultater, og dermed den kontrakt der indgås mellem leverandør og service-efterspørger, nu også er så frit? Mødes efterspørger og udbyder som ligemænd på et frit marked? For det andet indebærer indgåelse af kontrakten at brugeren indleverer en del af sin frihed. I den liberalistiske tankegang er indgåelsen af den første samfundskontrakt allerede et udtryk for at den enkelte indleverer en del af sin frihed i bytte for eneherskerens beskyttelse (som beskrevet af Thomas Hobbes, 1588-1679). Denne indlevering af frihed er svært at forene med en pædagogisk tankegang, der vægter udvidelse af frihedsgrader. Den væsentligste indvending mod modellen er dog, at alt hvad der har at gøre med samspil, det vil sige situationer hvor mennesker træffer valg når de reagerer på hinanden, bliver usynligt. Det betyder også at modellen ikke er den mest oplagte når man er ude på at udvikle praksis. Bestemmer man på forhånd hvad skal ske, og gennemfører man det uden hensynstagen til samspillet i øvrigt, er der ikke længere tale om socialpædagogik. Socialpædagogik kendetegnes af at den skaber et rum hvor der kan være konflikter, mens kontrakttenkningen skaber et rum hvor konflikter henvises til jurister. Jürgen Habermas benævner denne juridificering af de menneskelige forhold som systemets kolonisering af livsverdenen.

Praktisk professionskundskab

En anden form for viden er den, man kan kalde for praktisk professionskundskab.

Praktisk betyder i denne sammenhæng: det der relaterer sig til praksis. Vi kan her tænke på en

konkret socialpædagogisk praksis, der altid er kendetegnet af, at man først på dagen ikke kan vide hvad der vil ske sidst på dagen. I praksis anvender man ikke bare viden, man træffer også valg, og derfor er der både brug for en viden om regelmæssigheder, om hvordan tingene almindeligvis hænger sammen, og for kundskaber der giver gode forudsætninger for at træffe de moralske valg der er uundgåelige. Moralske valg er her betegnelsen for de handlinger, som man udfører uden at man på forhånd kan være sikker på, hvad de fører til. I alle de situationer hvori man også kunne have gjort noget andet, må man bære ansvaret for sine handlinger.

Kundskabsbegrebet bruges frem for vidensbegrebet, fordi kundskaber også betegner den erfaringsbaserede viden, der ligger i bestemte handlemåder. På Engelsk udtrykkes det gennem en beskrivelse af, at denne form for viden er en “performativ” aktivitet, det vil sige, at der ligger en “performance” eller en handling/forvandling i det at have viden: viden som udfolder sig i sin gøren. Kundskaber har ikke kun kognitive men også kropslige og æstetiske dimensioner. Kundskabsbegrebet anvendes ofte i kombination med værdibegrebet, f.eks. når undervisningsminister Ulla Tørnæs i talen “Professionsbachelorens dobbelte forpligtigelse” (holdt d. 25-3-2004 ved MVU-rådskonferencen om “Professionsbacheloridentiteten – hvad er det”) siger:

“Institutionerne skal skabe de bedst mulige rammer for de studerendes bacheloropgaver og udveksling af værdier og kundskaber mellem de teoretiske fag på institutionen og opgaverne på praktikstederne.” (sml. også formuleringen i bekendtgørelsen om uddannelsen til professionsbachelor, §5 stk. 4, “der udveksles værdier og kundskaber mellem uddannelsen og profes-

sionen”).

Anvendelse af *professionsbegrebet* i betegnelsen peger på, at der ikke blot er tale om personlige kundskaber, men også om kundskaber som man offentligt skal kunne stå til ansvar for. At stå til ansvar for offentligheden – eller at dokumentere sit arbejde – er ikke en redegørelse for, hvad der virker, men en redegørelse for de valg, man træffer. Det skal man kunne gøre i et sprog, der på en gang er forståeligt for offentligheden og præcist nok til at man også kan føre en faglig diskussion. Den praktiske professionskundskab handler ikke primært om “hvad der virker”, men om hvad der skal til for at man får det til at fungere. Det kan ligne et ordspil, men bagved formuleringerne gemmer sig den principielle forskel at “viden om hvad der virker” har karakter af almengyldig og upersonlig viden om, hvordan man kan føre et menneske et bestemt sted hen, mens kundskaber, der får det til at fungere, handler om evnen til at indgå i et samspil i en konkret situation på en sådan måde, at man sammen med den person, man indgår i samspil med, kommer til det sted, hvor begge kan føle sig godt tilpas.

Pædagogisk takt

Skal man yde en hjælp, der tilrettelægges ud fra den enkelte persons behov og forudsætninger og i samarbejde med den enkelte, så er der i høj grad brug for at man har praktisk professionskundskab. Problematikken om den specielle kundskabsform, som professionen kræver, blev første gang signaleret af Johann Friedrich Herbart (1776-1842), som i „Ersten pädagogischen Vorlesungen” fra 1802 skriver:

Uanset hvor god en teoretiker man er, så sker der det, at der skyder sig noget ind mellem teorien og den praksis, som hører til. Det, der

kommer imellem, er en form for “takt” : en hurtig vurdering, en beslutning, som falder forskelligt ud fra gang til gang, fordi man ikke som en dovenkrop gør det samme hver gang. Takten er på den anden side heller ikke så træfsikker, som den skulle være, hvis der fandtes en fuldkommen teori, der skulle kunne sætte os i stand til at gøre det rigtige i hver enkelt, enestående situation (min oversættelse).

Herbart, som i øvrigt satte sig ind for frigørelsen af pædagogikken fra teologi og filosofi med henblik på en videnskabeliggørelse, og som derved adskilte viden og værdier, signalerer behovet for denne form for viden, denne “takt”, der formidler mellem erfaringsvidenskab og praksis, men går ikke ind i en nærmere udredning af den.

Pejlemærker som udtryk for praktisk professionskundskab

Vi kan skiftevis sætte fokus på handlingsaspektet og på det sproglige aspekt af den praktiske professionskundskab. Jeg har uddybet disse aspekter nærmere i to artikler i antologien “Pædagogiske praksisfortællinger” (Systeme academic 2004), og vil her nøjes med at pege på en måde, hvorpå denne type viden kan blive sat i spil. Praktisk professionskundskab kan sættes i spil i form af pejlemærker. Pejlemærker er orienteringspunkter, som man kan bruge, når man vil bestemme sin position og skal gøre sig overvejelser om, hvordan man skal gå videre. På den måde bruges pejlemærker for eksempel i skibsfarten. Skal jeg give et eksempel på pejlemærker indenfor socialpædagogikken, så vil jeg tage de pejlemærker frem, som efter min mening udgør socialpædagogikkens egenart og væsen.

Social integration og personlig integritet

kvalificere dømmekraften og den pædagogiske takt.

Når de fire nævnte pejlemærker suppleres med et femte, som er forudsætningen for at den inkluderende relation og de rummelige omgivelser kan sættes i spil, er socialpædagogikkens kerne indkredset. Det femte pejlemærke er "tillid", for det er ikke muligt at foretage sig noget uden sikker viden om "hvad der virker", og hvad der præcis vil ske, med mindre man har tillid. Også dette pejlemærke er kendt fra den pædagogiske tradition, da det også er på spil i ethvert forhold mellem forældre og børn, der heller ikke kan vide med sikkerhed, hvad der virker, og hvad der vil ske, men som alligevel har mod på at udvikle sig sammen. I socialpædagogikkens historie er det eksempelvis udtrykt klart af Ludvig Beck, hvis portræt har prydet forsiden af 1999-årgangen af dette tidsskrift. Indenfor pædagogikken er opmærksomheden for "tillid" som grundkategori skærpet efter debatten om "opdragelsens endeligt" der blev ført i Tyskland først i 1990-erne. Her konstaterede man, at det ikke længere var muligt at sætte mål for opdragelse i et senmoderne samfund, der hele tiden er i bevægelse, og at chancen for at man kunne udpege virksomme midler til at opnå mere afgrænsede mål også var skrumpet betydeligt, eftersom den bevidste pædagogiske indsats kun udgjorde så lille en del af et barns socialisering. I den teoretiske pædagogik opstod der herefter en fornyet interesse for filosoffer som Martin Buber, Emmanuel Levinas og Hannah Arendt der netop peger på etiske grundkategorier.

At skabe viden...

Praktisk professionskundskab består således blandt andet af pejlemærker, hvor de fem før nævnte er centrale, men hvor mange andre også kan være

relevante. Pejlemærker finder man først og fremmest ved at undersøge forløb, hvor mennesker har været "på rette vej". I modsætning til dem, der synger med på klagesangens refræn, er jeg overbevist om, at vi faktisk ved en hel del gennem de handlinger, vi udfører. I praksis kan man lede efter, eller konstruere, de orienteringspunkter som er værd at holde øje med. Indenfor socialpsykiatrien har en del af recovery-forskningen dette udgangspunkt, ligesom man kender det fra den humanistiske psykologi og fra f.eks. Antonovskys forskning på sundhedsområdet. Aktuelt bruges tilgangen også i de forløb hvor man bruger Marte Meo tilgangen. Denne konstruktionsaktivitet kan betegnes som praksisforskning, og den kan udføres på mange niveauer: lige fra den første fælles refleksion over nogle få praksisfortællinger en enkelt lørdag, der fører frem til en formulering af nogle få pejlemærker, til den grundige undersøgelse hvori der både bruges interviews, deltagerobservation, video-optagelser og fordybelse gennem en penduleringen mellem begreber, som de bruges i praksis, og disse begrebers betydningssammenhænge i kultur, filosofi og videnskab.

Jeg tror at gennemførelse af sådanne undersøgelser ville være mere effektive i forhold til frembringelse af betydningsfuld viden end den søgen efter "hvad der virker" som der for tiden bruges mange ord og ressourcer på.

Jan Jaap Rothuizen er lektor ved Jydsk Pædagog-Seminarium og ph.d. studerende, og har skrevet bogen "Pædagogisk arbejde på fremmed grund" (Gyldendal 2001), som kan læses som en beretning om konstruktion af pejlemærker. I artiklen "Forskning i praksis" (Nordisk pædagogik nr 2/2002) redegøres mere udførligt for de meto-

dologiske aspekter. I artiklerne "Den gode indsats" i *Vinduet* fra maj 2004 (udgivet af Peter Sabroe Seminariet), "Fortællingens betydning for pædagogik" og "Praksisfortællinger og pejlemærker" i antologien *Pædagogiske praksisfortællinger*, redigeret af Susanne Idun Mørch (Systeme 2004), uddybes forskellige andre aspekter af den humanistiske tilgang til pædagogik som der også i denne artikel plæderes for.

Kort Nyt

Generalforsamling i Dansk Forening for Socialpædagogik

Dansk Forening for Socialpædagogik, der udgiver *Tidsskrift for Socialpædagogik*, afholder generalforsamling torsdag den 14. april, 2005, kl. 15.00-18.00 på Skipper Clement Seminariet i Ålborg, Hobrovej 85, 9000 Aalborg (se kørevejledning på seminariets hjemmeside www.scsem.dk).

Foredrag

I forbindelse med generalforsamlingen holder forskningsassistent **Gritt Bykilde**, Institut A, Aalborg Universitet foredrag kl. 15.00-16.00 om "*Unge, demokrati og inddragelse*".

Foredraget giver en generel karakteristik af unges forhold til demokrati og indeholder en beretning fra et værested, hvor begreber som indflydelse, deltagelse og ansvar ligger til grund for at integrere de "skæve" unge.

Selv om Folkeskolens formålsparagraf siger, at skolen skal opdrage eleverne til deltagelse i demokratiet, så svigter det repræsentative demokrati i skolerne, partierne og foreningerne.

Efter foredraget er der **generalforsamling** kl. 16.30-18.00. Dagsorden ifølge vedtægterne. Alle medlemmer er velkomne. Foreningen byder på en forfriskning og et let traktement.

